

מי הוא מתיתיהו?

על הפעילות החינוכית במחנה ברגן-בלזן במלאת 70 שנה לשחרורו

נילי בן ארי

המשותפות שלנו ובתקופת הכנת הטקסים ל-כ"ז בניסן ולעשרה בטבת, שלמה ניאות לספר לי משהו על קורותיו באותם ימים.

הוא סיפר על דרכו הארוכה מגרמניה להולנד, למחנה המעבר וסטרבורק, ומשם למחנה ברגן-בלזן, ועל עבודתו בצריף החולים בברגן-בלזן. בסיפוריו העניק שלמה משקל רב לקבוצה שלו, קבוצת חלוצי הכשרת אלדן (הולנד), איתה נדד בשנות המלחמה, איתה הגיע עם תום המלחמה לישראל, איתה שמר על קשר, ואת

סיפורה הנציח בספרו, **האמנתי כי אדבר**.

זכור לי הפרק על עבודתו כמדריך ילדים לאחר שעות העבודה בצריף החולים, ועל ההודמנות שניתנה בידו להמתיק את חייהם של הילדים הקטנים בעזרת שאריות מזון שאסף בעבודתו בצריף החולים.

לאחרונה קיבלתי את ספרה של מרים בולה מירושלים, **מכתבים שלא נשלחו** - אמסטרדם, וסטרבורק, ברגן-בלזן. כשקראתי בספר את התיאור על הילדים הקטנים בצריף החולים, עמד לעיני רוחי סיפורו של שלמה.

כמו בכל שנה, גם בערב פסח האחרון התקשרתי לשלמה לשאול בשלומו ולאחל לו חג שמח. שלמה סיפר לי על כתב יד שמצא בספרייתו בעת ניקוי ארון הספרים - סיפורו של חברו והשכן שלו בצריף 13 בברגן-בלזן, ורנר וינברג.

שלמה סיפר כי וינברג ז"ל כתב אחרי השחרור רומן מרתק, בו הוא מתאר ב-23 פרקים את תולדות 'מחנה הכוכבים' בברגן-בלזן מראשיתו בינואר 1944 ועד הסוף הנורא באפריל 1945. המקור נכתב בשפה הגרמנית, מודפס במכונת כתיבה בצפיפות וללא שוליים על גבי 500 עמודים בפורמט A4. כמקובל ביצירה ספרותית, וינברג שינה את שמות הנפשות הפועלות, את המראה שלהן, את מקומות העבודה וכו', אבל במבוא הוא מדגיש שכל האירועים והתיאורים בחיבור התרחשו באמת. למרבה הצער, תעודה חשובה זו לא זכתה להתפרסם.

מחנה ברגן-בלזן הוקם כמחנה מעבר שיועד בעיקר להחזקת יהודים לצורך "תכנית ההחלפה" של כ-300 אזרחים גרמנים שהוחזרו מפלשתינה. הימלר הורה להכין רשימה של 1,600 יהודים בעלי קרובים בפלשתינה, ובקשת משרד החוץ הייתה שכ-30,000 יהודים ממדינות אויב שונות "יישמרו זמינים" עבור התכנית. 'מחנה הכוכבים' היה מחנה המשנה הגדול ביותר בברגן-בלזן, ובו צריפים. שוכנו בו אסירים יהודיים המיועדים לכאורה

לחליפין. הותר להם ללבוש את בגדיהם, אך הם חויבו לשאת את הטלאי הצהוב (מגן דוד - ומכאן השם 'מחנה הכוכבים'). כמו כן הייתה מוטלת עליהם 'חובת עבודה'. רוב העצירים ב'מחנה הכוכבים' היו יהודים מהולנד. מינואר עד ספטמבר 1944 הגיעו לברגן-בלזן ממחנה וסטרבורק שבהולנד שמונה משלוחים, ובהם 3,670 נפש שהוגדרו כמיועדים לחליפין.

שלמה סמסון - כיום חבר קיבוץ שלוחות - וחברו, ורנר וינברג, היו ב'מחנה הכוכבים'. ההחלפה לא יצאה אל הפועל, והם עברו תלאות רבות.

ב-15 באפריל 1945 שוחררו אסירי מחנה ברגן-בלזן על ידי הצבא הבריטי. ב-21 במאי הועלה מחנה ברגן-בלזן באש ונמחה מעל פני האדמה. בימים אלו מלאו 70 שנה לשחרור המחנה ולתום מלחמת העולם השנייה.

שלמה סמסון, מיקירי קבוץ שלוחות, היה האחראי, המקשר, המרכז ו"האבא" של בני ובנות הגרעין שלי - גרעין 'חלוצים'. שלמה עבד אז בבני עקיבא בתל אביב, ואנחנו יועדנו להשלים את קבוצת שלוחות. שלמה ממשיך להיות עבורנו ציר מרכזי גם כיום, ומשתדל להגיע לכל כנס גרעין.

באותם ימים לא ידענו ששלמה הוא ניצול שואה. הסיפור נודע לי פרט אחרי פרט, רק כשהגעתי לטירת צבי, והתחלתי ללמד בבית הספר שק"ד, ונעזרתי בו כמנהלן. בעיקר במהלך הנסיעות הארוכות

ורנר וינברג. ציור: ד"ר זיגפריד אמרינג

הבנה והכרה שדמותם והתנהגותם של רבים מן המבוגרים במחנה הן שליליות ואינן ראויות לחיקוי.

הוא הרגיש בקצה אצבעותיו כאשר אירע במחנה דבר חיובי, הוסיף לכך הרבה גרגרי מלח, ושוחח על כך עם הילדים. הגדולים-יותר בין הילדים אהבו את השיחות הפתוחות וכמעט שלא הרגישו שלא ישבו מסביב למדורה. הייתה זאת עובדה שילדי קבוצת "חירות" בלטו לחיוב בין ילדי המחנה.

... הוא היה גם ציוני בעל הכרה. זאת הייתה הסיבה שמספר הורים לא אפשרו לילדיהם להשתתף בקבוצה. הוא היה משוכנע כל כך, עד שלא היו לו נקיפות מצפון, כאשר איפשר השתתפותם של ילדים, אשר הופיעו ללא הסכמת הוריהם. הוא האמין כי מפגש של הילדים עם הערכים שלנו, הוא המשקל הנגדי הטוב ביותר נגד ההשפעה ההרסנית של חיי המחנה. הוא היה דתי ובין אלה שבפסח, במשך שמונה ימים, לא נגעו בלחם.¹ הוא השתדל לחנך את הילדים להיות יהודים בעלי הכרה, מבלי להטיף לכיוון דתי-קיצוני. הוא ידע לספר הרבה על ארץ ישראל, על תולדות עם ישראל ועל תורתנו הנצחית. בסוף הפעולה שרו בדבקות: "ויהודה לעולם תשב - וירושלים לדור ודור" (בקנון!). קבוצת "חירות" הייתה ידועה במחנה בזכות המקהלה המצוינת שלה, במיוחד בשירת קנונים. היה למקהלה מבחר שירים מגוון למדי.

בהמשך וינברג מתאר על גבי שלושה עמודים בהתלהבות את מסיבת החנוכה, שמתיתיהו ערך לקבוצת "חירות" בצריף החולים. דבר זה התאפשר בגלל שזה באמת היה מקום העבודה של מתיתיהו ובזכות קשריו הטובים עם ד"ר ג'אן אלופ מסלוניקי - הרופא הראשי בצריף החולים. מאחר שכאן צוין מקום העבודה האמיתי של מתתיהו, אפשר גם להסיק מכך מי האיש...

1 שלמה מציין בסוגריים שמדובר כאן בפסח 1944 - שלושה חודשים אחרי שהגיעו לברגן-בלזן, להבדיל מפסח 1945 שחל בחודש האחרון לקיום המחנה, כאשר בכל יום מתו במחנה אלפי אנשים, הי"ד.

בעלעול מקרי בספר, מצא שלמה בין שאר הסיפורים, את הסיפור על מתיתיהו. כיוון שהספר כתוב בגרמנית, שלמה תרגם את הקטע ולבקשתי שלח אותו אלי.

הרי לפניכם קטעים מתוך פרק 13 של הרומן מאת ורנר וינברג, בהם הוא מתאר בהתלהבות את פעילותו של המדריך "מתיתיהו" (שם בדוי) ושל קבוצת החניכים "חירות" (שם בדוי).

מתיתיהו היה בחור בן 19 או 20 שנה, גבוה ורחב כתפיים. הוא לבש סרבל כחול ומעיל שחור קצר - לבוש מאוד מתאים לתנאי המחנה... מאחר שהיה חדור בהכרה שהטיפול בנוער הוא הדבר הכי דרוש במחנה, החליט להירתם למשימה זו. מדובר כמובן מוחץ לשעות העבודה.

פעילותו של מתיתיהו למען בני הנוער היא מרוממת מעל כל ציון לשבח. גם אם נניח שזה תרם להרגשתו הפנימית העצמית, כאשר הילדים היו צמודים למוצא פיו, עלינו לדון על כך לפי התוצאה. גורלם של הילדים האלה במחנה בלי מתיתיהו היה חמור ועצוב בהרבה... הילדים היו לו אסירי תודה וכך גם רבים מן ההורים. מאחר שהיו למתיתיהו, לעת הצורך, גם כישורים דיפלומטיים לא מבוטלים, הוא הצליח לגייס את שיתוף הפעולה של "זקן היהודים", אשר היה פתוח לצורכי הילדים, אם הובאו לתשומת לבו כפי הרגישות המתחייבת.

מטרתו של מתיתיהו הייתה: "לפתח את הילדים האלה למרות הכול" [בתרגום מילולי מגרמנית: "לעשות מהם משהו"]. מילים אלה היו תכניתו החינוכית ואין להניח שהוא ראה את תפקידו בבניית מערכת מסודרת. בהיותו איש צעיר (ואולי בגלל זה) ואישיות כריזמטית, היה לו יתרון לעומת מחנכים מקצועיים, והוא היה יכול לפעול בלי להתבסס על עקרונות וכללים.

מתיתיהו באמת העשיר את חיי הילדים למרות המצב הנורא במחנה, מצב אשר "זעק לשמים". הוא החזיק אותם יחד ויצר בקבוצה רגשי רעות, הוא העסיק אותם בשירה ובמשחק (הוא ידע הרבה שירים בעברית), ונתן להם הרגשה של יכולת ביטוי עצמי וחופש, כמו ילדים רגילים. הוא דיבר איתם כמו עם מבוגרים ויצר אווירה של

